08/05/2019

Η ιστορία της Ιεράς Μονής Προφήτη Ηλία Θήρας

/ Ιερές Μονές

Ἡ ῾Ιερά Σταυροπηγιακή καί Πατριαρχική Μονή Προφήτου ᾽Ηλιοὺ, βρίσκεται στήν κορυφή τοῦ ὁμώνυμου ὄρους, σέ ὑψόμετρο 567 μ., τρία χιλιόμετρα ἀπό τό χωριό Πύργος τοῦ δήμου Καλλίστης, στό νοτιοανατολικό τμῆμα τῆς νήσου Σαντορίνης.

῾Η ἵδρυση τῆς μονῆς

Τό 1711 εἶναι τό ἔτος ἵδρυσης τῆς Μονῆς, σύμφωνα μέ τήν κτητορική ᾽Επιστολή (6 Μαρτίου 1711), πού ὑπογράφεται ἀπό τόν ἐπίσκοπο Θήρας Ζαχαρία Γύζη.Κτήτορες εἶναι οἱ ἀδελφοί Γαβριήλ καί ᾽Ιωακείμ, γιοί τοῦ ᾽Αντωνίου Μπελώνια καί τῆς Αἰκατερίνης Σιγάλα τοῦ ᾽Ιωάννη, ἀπό τό χωριό Πύργος. ῾Ιερομόναχοι καί ἐφημέριοι στή γενέτειρά τους, ἀποτραβήχτηκαν καί ἵδρυσαν τό μοναστήρι ἀξιοποιώντας οἰκογενειακά τους κτήματα. ᾽Εκεῖ ὑπῆρχαν ἤδη δύο ἐξωκκλήσια, ἀφιερωμένα στόν προφήτη ᾽Ηλία καί στήν ῾Υπαπαντή τοῦ Κυρίου.

῞Οπως προκύπτει ἀπό τά ἀφιερωματικά ἔγγραφα καί τούς τίτλους ἀγοραπωλησίας στό ᾽Αρχεῖο τῆς Μονῆς, ὁ Προφήτης ᾽Ηλίας ἀνῆκε ἀρχικά στόν Κωνσταντίνο Πραγιώτη, ἀργότερα περιῆλθε στόν ἱεροδιάκονο Παρθένιο Σιγάλα, συγγενῆ τῶν κτητόρων, πού ἀνοικοδόμησε τό δεύτερο ἐξωκκλήσιο τῆς ῾Υπαπαντῆς. Τόν χῶρο αὐτό ὁ Παρθένιος Σιγάλας παραχώρησε στούς ἀδελφούς Γαβριήλ καί ᾽Ιωακείμ.
Σύμφωνα μέ τήν κτητορική ᾽Επιστολή τοῦ ἐπισκόπου Ζαχαρία, οἱ ἀδελφοί Μπελώνια ἐξουσιοδοτήθηκαν «ἵνα ποιήσωσι Μονύδριον ἀνδρῶν, διὰ νὰ δουλεύσωσι τὸν Θεόν». Γι’ αὐτό, γράφει ὁ ἐπίσκοπος στή συνέχεια, «...παραδίδω αὐτὸν τὸν Ναὸν μετὰ τοῦ παρακκλησιδίου ὅπου ἔχει τῆς Παναγίας μας [῾Υπαπαντῆς] τοῦ εὐλαβεστάτου ἱερομονάχου κὺρ Γαβριὴλ Μπελώνια ὁμοῦ μετὰ τῶν κατὰ σάρκα ἀδελφῶν αὐτοῦ καὶ τῆς συνοδείας αὐτῶν, ἵνα ποιήσωσιν αὐτὸν ἀνδρῶν οἰκητήριον καὶ καταφύγιον πάντων τῶν χριστιανῶν...». Τό κτητορικό γράμμα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ζαχαρία Γύζη βεβαιώνει μέ τήν ὑπογραφή του καί ὁ ᾽Αγάπιος Γύζης, ἀντιπρόσωπος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου στήν Σαντορίνη, ἔχοντας τόν τίτλο τοῦ θεοφιλεστάτου ἀρχιεπισκόπου Σωτηρουπόλεως.

῾Η σύσταση τῆς Μονῆς καί ἡ κήρυξή της σέ σταυροπηγιακή

Γιά νά καταστεῖ δυνατή ἡ ἀνέγερση τῆς Μονῆς ὁ Γαβριήλ καί ὁ ᾽Ιωακείμ ἀναζήτησαν οἰκονομική βοήθεια, ἀλλά τό ἀποτέλεσμα δέν ἦταν ἱκανοποιητικό, λόγω τῆς γενικότερης οἰκονομικῆς δυσχέρειας πού ἐπικρατοῦσε στόν ἑλλαδικό χῶρο τήν περίοδο αὐτή.῾Η προσπάθεια γιά τήν ἐξεύρεση τῶν ἀπαραίτητων οἰκονομικῶν πόρων στράφηκε τότε πρός τήν ἀκμάζουσα θηραϊκή παροικία τῆς Κωνσταντινούπολης. ῾Ο μοναχός Γαβριήλ ταξίδεψε στήν Πόλη, ἔχοντας μαζί του εἰδικές συστατικές ἐπιστολές ἀπό τόν ἐπίσκοπο Ζαχαρία Γύζη καί ἄλλους προύχοντες Θηραίους, ὅπου βρῆκε θετική ἀνταπόκριση.

Παράλληλα μέριμνα τοῦ ἱερομονάχου ἦταν καί ἡ ἐπικύρωση τῶν σταυροπηγιακῶν καί πατριαρχικῶν δικαίων τῆς νεοϊδρυόμενης ῾Ιερᾶς Μονῆς.Στήν Κωνσταντινούπολη συναντήθηκε πρῶτα μέ τόν μέγα ἀρχιμανδρίτη ᾽Αζαρία, γιό τοῦ Νικολάου Σιγάλα, διδάσκαλο τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς καί ἱεροκήρυκα τοῦ πατριαρχικοῦ Ναοῦ, ὁ ὁποῖος μεσολάβησε στόν πατριάρχη Κύριλλο Β’.῾Ο Πατριάρχης συνέταξε εἰδικό πατριαρχικό Σιγίλλιο (Μάιος 1712), πού παρέδωσε στόν Γαβριήλ, σύμφωνα μέ τό ὁποῖο ἡ Μονή κατοχυρώνεται ὡς Πατριαρχική καί Σταυροπηγιακή. Τά σταυροπηγιακά δικαιώματα ἀνανεώθηκαν ἀπό τόν Γρηγόριο Ε’, τό 1798.

῾Η Μονή ὡς Πατριαρχική ᾽Εξαρχία

῾Η δύναμη τῆς Μονῆς ἀπό τά μέσα τοῦ 18ου μέχρι τά μέσα τοῦ 19ου αἰώνα κυμάνθηκε μεταξύ δεκαπέντε καί εἴκοσι μοναχούς, ἀριθμός ἰδιαίτερα μεγάλος γιά

τίς μονές τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου, μέ ἐξαίρεση βεβαίως τίς μονές τοῦ ῾Αγίου ῞Ορους. ᾽Αποτέλεσμα τόσο τῆς ἀνάπτυξης ὅσο καί τῆς συνέπειάς της ἔναντι τοῦ Πατριαρχείου ἦταν ἡ παραχώρηση τοῦ ἀξιώματος τῆς Πατριαρχικῆς ᾽Εξαρχίας στόν ἡγούμενο.

῾Ο Πατριαρχικός ῞Εξαρχος τῶν μοναστηριῶν φρόντιζε γιά τήν τήρηση τῆς κανονικῆς τάξεως στά μοναστήρια τῆς περιοχῆς του καί γιά τήν εἴσπραξη τῶν ὀφειλομένων πρός τόν Πατριάρχη «κανονικῶν» χρεῶν. Περιόδευε στά μοναστήρια τῆς δικαιοδοσίας του καί μέ τήν παρουσία τοῦ κατὰ τόπον ᾽Αρχιερέα «ἐθεώρει ἑκάστου Μοναστηρίου τὸν ἀκριβῆ καὶ καθαρὸν λογαριασμὸν τῶν προσόδων αὐτοῦ καὶ τῶν ἐτησίων δαπανημάτων διὰ καταστίχου καταγραφομένων κτημάτων κινητῶν καὶ ἀκινήτων...».

῾Ο βίος καί ἡ καθημερινή ζωή τῶν μοναχῶν

῾Η Μονή ὀργανώθηκε ὡς ἰδιόρρυθμη. ῞Οταν οἱ μοναχοί αὐξήθηκαν, εἰσήχθη τό κοινοβιακό σύστημα, πού διατηρήθηκε μέχρι τά μέσα περίπου τοῦ 18ου αἰώνα. Κατόπιν τό μοναστήρι λειτούργησε πάλι ὡς ἰδιόρρυθμο μέχρι τό 1998, ἔτος πού ἐπανδρώθηκε ἀπό τή σημερινή ἀδελφότητα.῾Ο ἀριθμός τῶν μοναχῶν μέχρι τό 1850 κυμαινόταν ἀπό δέκα μέχρι εἴκοσι, καί μερικές φορές μεγαλύτερη, σύμφωνα μέ τό Μοναχολόγιο τῆς Μονῆς. ῾Ο ᾽Ιωσήφ Δεκιγάλας (Γενικὴ Στατιστικὴ τῆς Νήσου Θήρας, ῾Ερμούπολις 1850, 16), μέ τήν ἀπογραφή πού ἔκανε στή Θήρα, καταγράφει δεκαπέντε μοναχούς. ᾽Από τά πρακτικά ἐκλογῆς τοῦ ἡγουμένου καί τῶν συμβούλων ἀπό τό 1850 καί μετά παρατηρεῖται ὅτι ὁ ἀριθμός αὐτός τηροῦνταν σχεδόν ἀμείωτος μέχρι καί τό 1870. ᾽Από τό 1880 ὅμως ἡ δύναμη τῆς Μονῆς συνεχῶς ἐλαττώνεται. Τό 1918, ἀπό πίνακα τοῦ τότε ῾Υπουργείου τῶν ᾽Εκκλησιαστικῶν, γνωρίζουμε ὅτι οἱ μοναχοί ἦταν ἐννέα. Σήμερα στή Μονή ἐγκαταβιώνουν πέντε μοναχοί.᾽Ιδιαίτερη μέριμνα λήφθηκε γιά τήν ὀργάνωση τῆς καθημερινότητας, ἀλλά καί τοῦ πνευματικοῦ βίου τῶν μοναχῶν. ῞Ηδη στήν κτητορική ᾽Επιστολή τοῦ ἐπισκόπου Ζαχαρία ὁρίστηκαν οἱ ἀκόλουθοι κανόνες·

α) οἱ μοναχοί ὄφειλαν νά διάγουν βίο σεμνό, τίμιο, ἐνάρετο, σώφρονα, εἰρηνικό καί ἀσκανδάλιστο, χωρίς ἔριδες καί φιλονεικίες, νά ἀγαποῦν ἀλλήλους, σάν μιά ψυχή σέ πολλά σώματα, καί νά μήν ἐπαίρονται ἔναντι ἀδελφοῦ τῆς μονῆς.

β) δέν ἐπιτρεπόταν ἡ παραχώρηση περιουσιακῶν στοιχείων ἀδελφοῦ τῆς Μονῆς, μετά τήν κουρά, παρά μόνο ὕστερα ἀπό ἄδεια τοῦ καθηγουμένου καί μέ σκοπό τήν ψυχική ὠφέλεια.

γ) δέν ἐπιτρεπόταν τά ἀφιερώματα τῶν πιστῶν στή μονή νά ἀνήκουν στούς μοναχούς.

δ) δινόταν τό δικαίωμα μετακίνησης τῶν μοναχῶν σέ ὅλη τήν ἐπαρχία, βάσει τοῦ

θεσμοῦ τῆς «ζητείας».

ε) ὑπῆρχε ὑποχρέωση τέλεσης ἐτήσιας πανηγύρεως στήν ἑορτή μνήμης τοῦ ἁγίου.

στ) ἡ Μονή ὁριζόταν ὡς ἄβατο γιά τίς γυναῖκες.

Τό ἄβατο τῶν γυναικῶν στή Μονή

νήΤό ἄβατο θεσπίστηκε μέ τήν ἵδρυση τῆς μονῆς. ῾Η εἴσοδος τῶν γυναικῶν ἐπιτρεπόταν σέ ἐξαίρετες μόνο περιπτώσεις, ὅπως γιά τήν προσφορά βοήθειας σέ ἀσθενῆ μοναχό ἀπό συγγενῆ του. ῞Αρρωστες ἤ φτωχές γυναῖκες, πού ἀναζητοῦσαν βοήθεια ἀπό τή Μονή, μποροῦσαν νά φτάσουν μέχρι τόν μύλο της, στή θέση «᾽Αλογόμυλος». ᾽Εκεῖ διέμενε ὁ πιό ἐνάρετος ἀπό τούς μοναχούς, ὁ ὁποῖος εἶχε καί τό διακόνημα τοῦ μυλωνᾶ. Τό ἄβατο διατηρήθηκε μέχρι τόν 19ο αἰώνα, ὁπότε ἡ ἰσχύς τοῦ κανόνα ἀτόνησε. Σήμερα ἡ εἴσοδος γυναικῶν εἶναι ἐλεύθερη μόνο στό Καθολικό καί τό ᾽Αρχονταρίκι.

῾Η προσφορά τῆς Μονῆς

῾Η Μονή τοῦ Προφήτου ᾽Ηλιού ἀνέπτυξε ἰδιαίτερη δραστηριότητα καί συνέβαλε στήν ἀνάπτυξη τῆς τοπικῆς κοινωνίας μέ τήν καλλιέργεια τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, τή συμμετοχή της σέ ἐθνικά ζητήματα, ἀλλά καί μέ τό φιλανθρωπικό της ἔργο.
Σέ εὐχαριστήριο ἔγγραφο τῆς 5ης Μαρτίου 1849, πού ἀπευθύνεται πρός τή Μονή ἀπό τό ᾽Επαρχεῖο Θήρας, διαβάζουμε· «...ἐντεῦθεν λαμβάνομεν ἀφορμὴν νὰ σᾶς ἐκφράσωμεν καὶ ἡμεῖς τοὺς ἐπαίνους μας, Πανοσιώτατε, διὰ τοὺς πρὸς τὰ ἀγαθοεργῆ Καταστήματα εὐεργετικοὺς σκοπούς σας, οἵτινες θέλει ἀνταμειφθῶσιν ἐν καιρῷ παρ’ ὅπου δεῖ...».

῾Η ἐκπαιδευτική προσφορά τῆς μονῆς -῾Η Πατριαρχική καί Σταυροπηγιακή Σχολή τῆς Μαρτινοῦς

᾽Από τά σημαντικότερα κοινωφελῆ ἔργα τῆς Μονῆς ἦταν ἡ ἵδρυση ἑλληνικοῦ σχολείου στήν περιοχή τῆς Μαρτινοῦς, λίγο ἔξω ἀπό τόν Πύργο. ῾Η περιοχή εἶναι γνωστή μέχρι σήμερα μέ τήν ὀνομασία «Σχολειά».

῾Η ἵδρυσή της ὁρίσθηκε τόν ᾽Οκτώβριο τοῦ 1799. ῞Αρχισε νά κτίζεται τό 1803 σέ κτήματα τῆς Μονῆς καί περατώθηκε τό 1806.

῾Ο ἡγούμενος Παΐσιος, ἐκτιμώντας τό μεγάλο αὐτό ἔργο διέθεσε μεγάλα γιά τήν ἐποχή χρηματικά ποσά, πού ἀνάγκασαν μάλιστα τή Μονή νά προβεῖ σέ δανεισμό.

Τό Πατριαρχεῖο ἐπευλόγησε τό νέο ἔργο τῆς Μονῆς μέ τήν ἔκδοση σχετικοῦ

Πατριαρχικοῦ Σιγιλλίου. Τό Σιγίλλιο αὐτό θέτει τίς βασικές διοικητικές καί ἐκπαιδευτικές ἀρχές λειτουργίας τοῦ σχολείου μέ ἀναλυτικό τρόπο, ἐπιδεικνύοντας τήν ἰδιαίτερη φροντίδα τοῦ Πατριαρχείου. Μέ δεύτερο Σιγίλλιο ἡ Σχολή «θὰ λέγηται ἐς ἀεὶ καὶ παρὰ πάντων γινώσκηται Πατριαρχικὴ καὶ Σταυροπηγιακή».

῾Η ῾Ελληνική Σχολή τῆς Μαρτινοῦς λειτούργησε γιά περισσότερα ἀπό 40 χρόνια, μέχρι τό 1845, καί συνέβαλε στήν ἀνάπτυξη τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καί τήν πνευματική ἀναγέννηση.

῾Ελληνορθόδοξο Σχολεῖο Θήρας

Στό ἐκπαιδευτικό ἔργο τῆς Μονῆς ἐντάσσεται καί ἡ ἵδρυση τοῦ νέου ῾Ελληνορθόδοξου Σχολείου Θήρας, τό 1831. Τό σχολεῖο κτίζεται μέ μέριμνα καί δαπάνη τῆς Μονῆς.

Δημοτική Σχολή τῆς Οἴας

῾Η Μονή μερίμνησε καί γιά τίς ἀνάγκες τῆς Δημοτικῆς Σχολῆς τῆς Οἴας. Συνέδραμε μέ τό ποσό τῶν0 40 δραχμῶν ἐπί δύο ἔτη (Σεπ. 1845 – Δεκ. 1847).

῾Η δράση τῆς Μονῆς ἐκτός τοῦ νησιοῦ

῾Η ἐκπαιδευτική δράση τῆς Μονῆς δέν περιορίσθηκε μόνο σέ τοπικό ἐπίπεδο, ὅπως προκύπτει ἀπό ἔρευνα στά ἔγγραφα τοῦ ᾽Αρχείου τῆς Μονῆς.

᾽Ενδεικτικά ἀναφέρουμε·

α) Πρόσφερε ἐτήσια συνδρομή 300 δραχμῶν πρός τό ῾Ιερατικό Σχολεῖο Σύρου (ἀριθ. διπλ. ἀποδείξεως 32 τῆς ᾽Επιτροπῆς ῾Ιερατικῶν Σχολείων τῆς 17-7-1857 καί ὑπ᾽ ἀριθ. 31-36/15-4-1859 ἔγγραφο τῆς Μητροπόλεως Σύρου καί Τήνου, ἐπί Μητροπολίτου Δανιήλ).

β) ᾽Απέστειλε μέ δική της πρωτοβουλία ὑποτρόφους στή Ριζάρειο Σχολή. (᾽Από τό ὑπ᾽ ἀριθ. 248/25-2-1849 ἔγγραφο τῆς Μονῆς, πού ἀπευθύνεται πρός τόν Μητροπολίτη Κυκλάδων. Τό ἔγγραφο ὑπογράφει ὁ ἡγούμενος ῾Ιερόθεος Βενετσάνος καί οἱ σύμβουλοι).

γ) Γιά τήν ἵδρυση τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς ῾Εταιρείας ἡ Μονή προσέφερε μηνιαία συνδρομή 18 δραχμῶν ἐπί πολλά ἔτη (ἔγγραφο 115/16-8-1839, μέ ὑπογραφή τοῦ Μητροπολίτη Ζαχαρία). Πρέπει νά σημειωθεῖ ὅτι αὐτή ἡ ῾Εταιρεία εἶχε ὡς σκοπό τήν πρόοδο τῶν Δημοτικῶν Σχολείων καί τή βασική ἐκπαίδευση τοῦ λαοῦ. ῾Η ῾Εταιρεία συνεχίζει νά λειτουργεῖ μέχρι σήμερα.

δ) Μέ τήν ὑπ' ἀριθμ. 1/26-4-1839 ἐγκύκλιο ἐπιστολή τοῦ μητροπολίτου Ζαχαρία Κυριακοῦ (ἀπό τήν ΄Ανδρο), πού ἀπευθύνεται «πρὸς τὰ Συμβούλια τῶν κατὰ τὴν ἐπισκοπὴν ταύτην διατηρουμένων ἱερῶν Μοναστηρίων...», μέ θέμα τήν συνδρομή ὑπέρ τοῦ ῾Ελληνικοῦ Πανεπιστημίου καί τῆς Δημόσιας Βιβλιοθήκης, διαβάζουμε· «...προσκαλοῦμεν νὰ συνεισφέρητε ἕκαστος φιλοτίμως τόσον ἀπὸ τὰ Μοναστηριακὰ ταμεῖα, ὅσον καὶ ἐξ ἰδίων... διὰ τὸ ῾Ελληνικὸν Πανεπιστήμιον καὶ τὴν Δημοσίαν Βιβλιοθήκην...».

Τό ἴδιο θέμα ἐπαναλαμβάνει καί ἡ δεύτερη ἐγκύκλιος μέ ἀριθμό 772/16-5-1839, τοῦ ἴδιου Μητροπολίτη. ῾Η Μονή, μέ τό ὑπ' ἀριθμό 64/22-5-1839 ἔγγραφό της, προσφέρει γιά τόν σκοπό αὐτό ὡς πρώτη δόση τό ποσόν τῶν 50 δραχμῶν.

῾Η κοινωνική προσφορά τῆς μονῆς

Εκτός ἀπό τή σπουδαία ἐκπαιδευτική προσφορά ἡ Μονή ἀνέπτυξε σημαντικές δραστηριότητες φιλανθρωπικοῦ χαρακτήρα, ἀλλά καί κοινωνικῆς ὠφέλειας. Δεχόταν καί φρόντιζε ἀπόρους καί ἀσθενεῖς.

῾Η λειτουργία τοῦ Λεπροκομείου τῆς Θήρας, πού ἱδρύθηκε πρίν τό 1839, στηρίχθηκε ἐν πολλοῖς στήν ἐτήσια οἰκονομική συνεισφορά τῆς Μονῆς γιά τίς τρέχουσες ἀνάγκες τῶν ἀσθενῶν καί τήν ἀντιμετώπιση τῶν πολλαπλῶν ἐξόδων.

Κτήματα τῆς Μονῆς παραχωρήθηκαν τό 1956, μετά τό μεγάλο σεισμό, γιά τίς ἀνάγκες τῶν σεισμοπαθῶν. Τό χωριό Καμάρι χτίστηκε ἀποκλειστικά σέ μοναστηριακές ἐκτάσεις.

Μέ τακτικές συνδρομές ὑποστήριξε οἰκονομικά τήν Κατζελλαρία (300 γρόσια), τήν ᾽Επιτροπή τοῦ ῾Αρμοστῆ τῶν Νήσων (200-400 γρόσια). Χρήματα πρόσφερε καί «ὑπὲρ τῶν ἐν ᾽Ινδίᾳ παθόντων Χριστιανῶν ὑπηκόων τῆς ᾽Αγγλίας, ἥτις εὐηργέτησε πολυειδῶς τὸ ἔθνος μας κατὰ τὸν ῾Ιερὸν αὐτοῦ ᾽Αγῶνα...», ὅπως μᾶς πληροφορεῖ τό ὑπ' ἀριθ. 137/4-11-1857 ἔγγραφο.

῾Η ἐθνική προσφορά τῆς μονῆς

Τό 1787, ἐποχή πού ἡ Ρωσία βρισκόταν σέ ἐμπόλεμη κατάσταση μέ τήν ᾽Οθωμανική αὐτοκρατορία, ἡ Μονή Προφήτου ᾽Ηλιού εἶχε ἐξοπλίσει ἱστιοφόρο

«πολάκα», μέ τό ὄνομα «῾Αγιος Γεώργιος». Τό πλοῖο ταξίδευε μέ «τὴν παντιέραν τοῦ μοναστηρίου καὶ μίαν εἰκόνα τοῦ Προφήτου ᾽Ηλιού».

«...τὸ ἱερὸν ἡμῶν μοναστήριον, σεμνυνόμενον ἐπ᾽ ὀνόματι τοῦ Προφήτου ᾽Ηλιού ἔλαβε χρείαν διὰ νὰ ἔχῃ ἓν παρτίδον, διὰ νὰ ταξιδεύῃ εἴς τε τὴν ῾Ασπρην καὶ Μαύρην Θάλασσαν καὶ εἰς ἄλλα ἀκόμη ταξίδια διαφόρων τόπων... ἠγοράσαμεν τὸ παρὸν παρτίδον πουλάκα, ὀνομαζόμενον τοῦ ῾Αγίου Γεωργίου, ὅθεν καὶ ἐβάλομεν εἰς αὐτὸ καπιτάνιον ὀνομαζόμενον ᾽Αντώνιον Δανέζην μὲ συντρόφους δεκαπέντε, καὶ δίδοντές του τὴν παντιέραν τοῦ μοναστηρίου μας καὶ μίαν εἰκόνα τοῦ Προφήτου μας ᾽Ηλιοὺ καὶ τὴν παροῦσαν ταπεινὴν πατέντα μας... ὑπογεγραμμένη παρ᾽ ἡμῶν καὶ ἐνεσφραγισμένη μὲ τὴν βοῦλλαν τοῦ ἱεροῦ μας μοναστηρίου εἰς ἔνδειξιν καὶ ἀσφάλειαν.

Σαντορήνη, 1787 Μαρτίου 30

Νεόφυτος καθηγούμενος τῆς ἱερᾶς καὶ σταυροπηγιακῆς μονῆς τοῦ Προφήτου ᾽Ηλιοὺ καὶ οἱ σὺν ἐμοὶ ἐν Χριστῷ ἀδελφοί».

(Γεννάδειος Βιβλιοθήκη, Κ 24,8).

Στόν ἀπελευθερωτικό ἀγώνα τοῦ 1821 ἡ Μονή τοῦ Προφήτου ᾽Ηλιού πρόσφερε κάθε δυνατή βοήθεια, ἠθική καί ὑλική. ῾Η μεγάλη αὐτή προσφορά τεκμηριώνεται καί μέσα ἀπό πλῆθος ἐγγράφων τῆς ἐποχῆς, πού σήμερα φυλάσσονται στό ᾽Αρχεῖο τῆς Μονῆς, ἀλλά καί στά Γενικά ᾽Αρχεῖα τοῦ Κράτους.

Τό 1822 δεκαέξι μοναχοί, μέ ἐπικεφαλῆς τόν ἡγούμενο καί ἄλλους πρόκριτους τῆς Θήρας, δήλωσαν ἐγγράφως πρός τόν ᾽Αλέξανδρο ῾Υψηλάντη τήν πρόθεσή τους νά συμμετάσχουν στήν ἐξέγερση.

῾Η Μονή ὡς τόπος ἐξορίας

Στά μέσα τοῦ 19ου αἰώνα ἡ Μονή Προφήτου ᾽Ηλιού Θήρας λειτούργησε καί ὡς τόπος ἐξορίας κληρικῶν. ῾Η ἀπόσταση τοῦ νησιοῦ ἀπό τήν ἠπειρωτική ῾Ελλάδα, ἀλλά καί ἡ γενικότερη δυσκολία ἐπικοινωνίας ἔθεταν σέ ἀπομόνωση προσωπικότητες πού διατάρασσαν τήν κραταιά τάξη.

῾Ο Θεόφιλος Καΐρης ἔζησε ἐξόριστος στή Μονή ἀπό τό 1840 ἕως τό 1842. Κληρικός καί φιλόσοφος ἀπό τήν ῞Ανδρο, πρίν νά εἰσαχθεῖ σέ δίκη γιά τίς ἀντιλήψεις του, ἐξορίστηκε στή Σκιάθο, στή Μονή τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, «...ἵνα τῷ δοθῇ καιρὸς νὰ μεταμεληθῇ καὶ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν ἀφ' ἧς ἐπλανήθη...». Μετά, λόγω ἀσθενείας, μετατίθεται μέ βασιλικό διάταγμα, στή Σαντορίνη. Οἱ ὅροι διαμονῆς του στή Μονή ἦταν καθορισμένοι·

α) Θά ἔπρεπε νά διαμένει σέ ἰδιαίτερο, ἀεριζόμενο καί ἡλιακό κελί μέ διατροφή καί κάθε ἄλλη ἐπιμέλεια. β) Νά προσέχει «ἐγρηγορότως περὶ τῆς ἀτομικῆς αὐτοῦ σωτηρίας καὶ ἀσφαλείας». γ) Οἱ μοναχοί μποροῦσαν νά τόν ἐπισκέπτονται «μόνον πρὸς παραμυθίαν... δὲν ἐπιτρέπεται, ὅμως νὰ ἔρχωνται εἰς συζητήσεις καὶ συνδιαλέξεις περὶ θρησκευτικῶν ἀντικειμένων μὲ αὐτόν». δ) Οἱ ἐπισκέπτες τῆς Μονῆς δέν ἐπιτρεπόταν νά τόν συναντήσουν. ε) Οἱ συγγενεῖς του θά μποροῦσαν νά τόν ἐπισκεφθοῦν μόνο κατόπιν ἔγγραφης ἄδειας τοῦ Διοικητοῦ Θήρας (ἔγγραφο 461/4-4-1840).

῾Ο μοναχός Χριστόφορος Παπουλάκος ἀπό τά Καλάβρυτα, σέ ἡλικία 50 ἐτῶν ἀποφάσισε νά κηρύξει τόν θεῖο λόγο γιά νά σώσει τόν κόσμο ἀπό τήν ἁμαρτία. Οἱ πράξεις του ὅμως προκάλεσαν ἀναστάτωση καί κρίθηκε ὅτι ἀποτελοῦσαν παράβαση τοῦ Ποινικοῦ Κώδικα. Τό 1852 δικάστηκε καί ἐξορίστηκε στή Μονή. Οἱ ὅροι διαμονῆς του ἐπίσης ἦταν καθορισμένοι καί ἀνάλογοι μέ τοῦ Καΐρη. Κατά τήν παραμονή του στό μοναστήρι συνέχισε νά μιλάει «πάντοτε περὶ ψυχικῆς ὠφελείας», μέ ἀποτέλεσμα νά ληφθοῦν αὐστηρότερα μέτρα περιορισμοῦ του, ὥσπου τελικά τό 1854 μεταφέρεται στήν ῞Ανδρο, στή Μονή Παναχράντου.

῾Ο Διονύσιος ᾽Επιφανιάδης, μοναχός καί λόγιος ἀπό τή Σκιάθο. Διετέλεσε σύμβουλος τοῦ πατριάρχη Γρηγορίου ΣΤ΄ καί ἀργότερα ἔγινε γνωστός γιά τή δράση του στή Μικρά Μονή τῆς Κονίστριας Σκιάθου. Τό 1852 συνελήφθη γιά τίς ἰδέες του καί ἐξορίστηκε στή Μονή προφήτου ᾽Ηλιού Θήρας, ὅπου παρέμεινε γιά δέκα χρόνια.

῾Ως ἐξόριστοι πρέπει νά ἔζησαν καί λιγότερο σημαντικές προσωπικότητες, ὅπως ὁ ᾽Ακάκιος Κούτσης ἀπό τίς Σπέτσες, τό 1875.

Οἱ ῾Ηγούμενοι τῆς Μονῆς

Οἱ ῾Ηγούμενοι προέρχονταν κυρίως ἀπό τήν Θήρα καί ἦταν προηγουμένως μοναχοί τῆς Μονῆς. ῾Ο χρονολογικός πίνακας πού ἀκολουθεῖ βρίσκεται στό ᾽Αρχεῖο τῆς Μονῆς. Στό ἀρχεῖο ὑπάρχουν καί πληροφορίες γιά τό ἔργο τοῦ καθενός, καθώς καί ἐπίσημα ἔγγραφα διακρίσεως καί ἀπονομῆς παρασήμων, ὅπως τοῦ ᾽Αργυροῦ Σταυροῦ τῶν ῾Ιπποτῶν τοῦ Βασιλικοῦ Τάγματος τοῦ Σωτῆρος, πού ἀπονεμήθηκε

στόν ἡγούμενο Σωφρόνιο Γαβαλλᾶ (βλ. τό ὑπ’ ἀριθμ. 43/1887 ἔγγραφο τοῦ ῾Υπουργείου ᾽Εσωτερικῶν).

῾Ηγουμενία ῞Ονομα Καταγωγή

1711-1746 Γαβριήλ (Α΄) Μπελώνιας Πύργος Θήρας
1746-1750 Γαβριήλ (Β΄) (;) Πύργος Θήρας
1750-1753 ᾽Αθανάσιος Γαβαλᾶς Πύργος Θήρας
1753-1766 Νεόφυτος (Α΄) Μπελώνιας Πύργος Θήρας
1766-1769 ῾Ιερεμίας (;) Πύργος Θήρας
1769-1780 Νεόφυτος (Α΄) Μπελώνιας Δεύτερη φορά
1780-1792 Παΐσιος Μυτιλήνη
1792-1801 Νεόφυτος (Β΄) Κονταράτος Πύργος Θήρας
1801-1806 Παΐσιος Μυτιληναῖος Δεύτερη φορά
1806-1809 Γαβριήλ (Γ΄) Προσωρινός
1809-1813 Διονύσιος (Α΄) Ροῦσσος Θήρα
1813-1817 Γεράσιμος Μαυρομμάτης ᾽Ανάφη
1817-1820 ᾽Ιγνάτιος Μαυρομμάτης ᾽Ανάφη
1820-1837 Γεράσιμος Μαυρομμάτης ᾽Ανάφη
1837-1849 ῾Ιερόθεος (Α΄) Ροῦσσος Πύργος Θήρας
1849-22/9/1852 ῾Ιερόθεος (Β΄) Βενετσάνος Πύργος Θήρας
1852-1855 Σεραφείμ Καΐρης ῞Ανδρος
1855-1862 Διονύσιος (Β΄) Ροῦσσος Πύργος Θήρας
1862-17/12/1866 ῾Ιερόθεος (Γ΄) Καραμολέγκος Πύργος Θήρας
1866-11/1869 Δανιήλ (Α΄) Ροῦσσος Πύργος Θήρας
1869-23/2/1871 Σωφρόνιος (Α΄) Γαβαλλᾶς ᾽Εμπορεῖο
1871-6/2/1873 Γεράσιμος Λαγκαδᾶς Πύργος Θήρας
1873-13/3/; Σωφρόνιος (Α΄) Γαβαλλᾶς Δεύτερη φορά
10/9/1900-1911 Σωφρόνιος (Β΄) ᾽Αργυρός Μέσα Γωνιά
11/5/11-30/12/12 Γαβριήλ (Δ΄) ᾽Αρδαβάνης Πύργος
31/12/12-10/3/14 Σωφρόνιος (Β΄) ᾽Αργυρός Δεύτερη φορά
31/3/14-30/9/20 Δανιήλ (Β΄) Δεναξᾶς Πύργος Θήρας
1/10/20-30/10/33 Θεόφιλος Βενιέρης
30/10/33-6/9/40 Λουκᾶς Σιγάλας
6/9/40-30/5/57 Νικόδημος Φύτρος Πύργος Θήρας
1957-20/7/62 ᾽Ιωάννης ᾽Αρβανίτης ᾽Ανάφη
20/7/62-1985 Γαβριήλ (Ε΄) Μάϊνας Πύργος Θήρας
1985-1998 Μάξιμος Συρίγος Μέσα Γωνιά
31/7/1998-σήμ. Δαμασκηνός Γαβαλᾶς Φηροστεφάνι